ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 6, številka 1-2, junij 2002 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA DAVIDA LEWISA

Vojko Strahovnik

David Lewis o toleranci

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Citiranje: Vojko Strahovnik, »David Lewis o toleranci«, *Analiza: časopis za kritično misel* 6, št. 1-2 (2002): 86–94.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Vojko Strahovnik
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

DAVID LEWIS O TOLERANCI

Millov utilitaristični zagovor tolerance se ravna po pravilu nevtralnosti, ki upošteva skupen spisek premislekov o posledicah, do katerih bi vodila odločitev za toleranco ali netoleranco, ki je veljaven za vse vpletene strani. Glede na ta spisek bi tako lahko podali uniformen in nedisjunktiven argument za toleranco. Lewis skuša pokazati, da takšna strategija v večini primerov ne more biti uspešna in da moramo opustiti pravilo nevtralnosti. Sam predlaga za zagovor tolerance zmes utilitarističnih in kontraktarianističnih pogledov na stanje v družbi. Njegov predlog je pogodba tolerance, ki vsem vpletenim stranem ponuja in omogoča doseganje kar največje koristi. Takšno pogodbo pravi preizkus čaka v dejanskem družbenem življenju.

Ključne besede: toleranca, utilitarizem, pravilo nevtralnosti, pogodba tolerance.

David Lewis na začetku svojega članka o toleranci in Millovem zagovoru le-te (Lewis, 2000) pravi, da smo lahko srečni, ker v večini živimo pod okriljem "institucije tolerance". Ta je na eni strani zamejena s pravno določenimi zakoni in pravicami, na drugi pa hkrati v veliki meri doživlja podporo tudi s strani našega vedênja, navad, prepričanj in razmišljanj. Zadnje pogosto ni le dopolnilo pravnim uredbam, temveč je ta skupek podpore toleranci lahko tudi nadomestilo za zakone. Prav tako merilo za toleranco ne more in ne sme biti povsem legalistično, njen pravi test je vedno življenje samo.

Lewis toleranco oziroma stopnjo tolerance pojmuje tudi glede na polje odprtih možnosti, ki se odpirajo posamezniku ali določeni skupini, da lahko zadostijo njihovim potrebam in željam. Glede tega lahko rečemo, da toleranca ni potrebna povsod, da bi bila učinkovita. Dovolj je, če odpira določeno število želenih možnosti. Tako se približa obravnavanju tolerance, ki od 17. stoletja dalje nastopa v razpravah kot pomemben element svobodne družbe, v kateri omogoča izvajanje kulturnega pluralizma, in ki se je v praksi prvič dokazala pri pomiritvi verskih sporov in vojn v Evropi v 16. in 17. stoletju. Lewis tako omeni tradicionalna problema obsega tolerance in dopustne ravni nasprotovanja toleranci, kot najzanimivejši pa se mu pokaže problem upravičenja tolerance (oziroma problem zagovora tolerance oziroma problem odločitve za toleranco), ki mu nameni osrednji del svojega članka.

Millov projekt zagovora tolerance

John Stuart Mill kot utilitarist poskuša v svojem delu *O svobodi* (Mill, 1994) podati utilitaristično zagovor tolerance oziroma argument za toleranco. Preprosteje to pomeni, da je pred Millom naloga pokazati, da koristi tolerance presegajo slabosti oziroma nekoristi, ki bi nastale z vzpostavitvijo le-te. Pri Millu toleranca nastopa kot del širšega zagovora oziroma obravnave svobode in mu predstavlja dvoje. Prvič je toleranca nujen pogoj za napredek človeštva v njegovih kulturnih vidikih. In drugič je za Milla toleranca potrebna za razvoj vsakega posameznika in njegovih sposobnosti. (Mill, 1994 in 1992)

Millovo osrednje vodilo je korist v naslednjem pomenu:

> "Zame je koristnost v vseh etičnih vprašanjih poslednji razsodnik, toda to je koristnost v najširšem pomenu besede, ki temelji na trajnih interesih človeka kot napredujočega bitja." (Mill, 1994: 45)

Če poleg vodila in poziva h koristi izpostavimo še drugo pravilo, ki ga Mill posebej omenja, je to pravilo, "da je edini cilj, ki daje človeštvu pravico do individualnega ali kolektivnega poseganja v svobodo delovanja kateregakoli svojega člana, samozaščita. (...) Posameznik je družbi odgovoren le za tisti del svojega ravnanja, ki zadeva druge ljudi, medtem ko je v delu, ki zadeva zgolj njega samega, njegova neodvisnost upravičeno brezpogojna. Posameznik je edini vladar nad samim seboj, nad lastnim telesom in duhom." (Mill, 1994: 44)

Vendar to načelo vso svojo moč črpa iz prvotnega poziva h koristi. Sporna oz. zabrisana je tudi meja med tem, kaj je v bistvu zadeva vsakega posameznika in katera prepričanja in delovanja zadevajo tudi ostale člane skupnosti. Lewis pravi, da ta ločnica pri Millu ni ostra in kot primer izpostavi svobodo izražanja in objavljanja mnenj:

> "Za svobodo izražanja in objavljanja mnenj, bi se lahko zdelo, da izhaja iz drugačnega načela, saj sodi v tisti del posameznikovega delovanja, ki zadeva druge ljudi, ker pa je skoraj tako pomemben kot sama svoboda misli in ker v glavnem temelji na enakih razlogih, je praktično neločljiva od nje." (Mill, 1994: 46)

Če pustimo ob strani te probleme, se pojavi še drug, ključnejši. Pri tem zagovoru tolerance Lewis izpostavi pomen še enega pravila, ki ga sicer Mill nikoli posebej ne omenja, a ga vseeno vseskozi skuša upoštevati in na njem gradi celotno strategijo svojega argumenta za toleranco. To je pravilo nevtralnosti. To pravilo si lahko podrobneje ogledamo na primeru dveh med sabo si nasprotujočih stališč (*A* in *B*), ki se odločata med možnostma biti toleranten ali pa netoleranten do nasprotnega stališča in ga torej poskušati zatreti. Če vzamemo kar Lewisov primer, lahko stališče *A* predstavljajo "goreči verniki", temu nasprotno stališče *B* pa ateisti. Če hkrati predpostavimo, da so člani oziroma predstavniki obeh stališč utilitaristi, se lahko zagovora v prid odločitvi za toleranco lotimo na več načinov.

Prvič, postavimo se, na primer, na stran stališča *B* in se z njim strinjamo, argumentiramo da ker Boga ni, tudi ne more trpeti nobene žalitve s strani

ateistov, kar jim očitajo verniki. Posledica tega je, da nima zatrtje ateizma nobene koristi, le slabosti in svojo ceno v nepotrebnem nasilju, ki bi nastalo ob zatiranju ateizma. Toleranca je torej najboljša izbira v tej situaciji. Tak zagovor tolerance je vsekakor možen, toda povsem v nasprotju z duhom Millove misli.

Drugič, upoštevamo lahko tako predpostavke stališča *A* kot tudi *B*. Najprej pokažemo, da bo glede na stališče *A* Bog bolj užaljen zaradi nasilja, ki bo doletelo ateiste, kot pa je užaljen s samim njihovim obstojem v svetu. Glede na stališče *B* ponovimo argument iz prvega načina. Ker je toleranca najboljša izbira za vsako izmed stališč, je tudi najboljša izbira nasploh. Vendar tudi tak zagovor tolerance ni millovski.

Millovo strategijo moramo obravnavati v luči njegovega pravila nevtralnosti, ki bi ga lahko strnili takole: premise v argumentu za toleranco morajo biti skupno področje vseh vpletenih stališč (v zgornjem primeru tako vernikov kot ateistov), nanašati se morajo na nekakšen skupni seznam dobrih/pozitivnih/koristnih in slabih/negativnih/nekoristnih lastnosti in posledic, ki bi jih prinesla izbira tolerance ali netolerance; glede na to podlago moramo potem podati uniformen in nedisjunktiven argument, ki je veljaven za vsa vpletena stališča.

S tem Mill ne zanika pomena določenih dodatnih koristi ali nekoristi, ki jo izbira med toleranco in netoleranco prinaša posameznemu stališču, pravi le, da morajo skupne koristi s nevtralnega spiska vedno imeti večjo težo/moč, kakor je skupna teža slabosti. Lewis dodaja, da ne smemo pozabiti, da pravilo nevtralnosti nikakor ni ključno za utilitaristično obrambo tolerance nasploh, vendar pa Mill zahteva prav to.

Millovo preštevanje in inkvizitor

Lewis ne zavrača utilitarističnega načina razmišljanja samega po sebi, temveč le dvomi, da lahko ob upoštevanju načela nevtralnosti ubranimo toleranco. Izračun koristi in slabosti se lahko dostikrat izkaže za napačnega, v smislu, da končni seštevek koristi iz skupnega in nevtralnega seznama v primeru izbire tolerance pogosto nima prave oziroma zadostne teže, da bi prevladal.

Na tej točki razmišljanja se Lewis loti podrobnejšega pregleda točk, ki jih je potrebno upoštevati in jih je Mill uvrstil na skupen seznam. Najprej:

(1) TVEGANJE NAPAKE. Lahko se zgodi, da bi bilo utišano oziroma zatrto stališče/mnenje, ki bi bilo resnično.

(2) ZMES RESNICE IN NERESNICE. Utišano stališče, čeprav napačno, lahko vsebuje tudi dele, ki so resnični, in sicer na tak način, da ne moremo utišati neresnične, ne da bi s tem utišali tudi resnične dele.

Temu lahko dodamo še:

(3) MRTVA DOGMA (RAZLOGI). Tudi če je prevladujoče mnenje o določeni stvari resnično, ga bo večina ljudi prevzela kot predsodek, brez razumevanja in

poznavanja njegove razumske utemeljitve, če ne bomo tega v zadostni meri spodbijali in se o njem spraševali glede na mnenja, ki so mu nasprotna.

(4) MRTVA DOGMA (POMEN). Sam pomen takšnega mnenja, ki bi postalo mrtva dogma, se bo izgubil in mrtvel, tako da ne bo sposoben več porajati stvarnih in iskrenih prepričanj.[1]

K temu spisku lahko dodamo naslednja dva Millova premisleka:

(5) POMEN INDIVIDUALNOSTI. Raznolikost je vrednota, torej je vrednota tudi raznolikost napak in neresničnih mnenj, v primeru, da je ljudem dopuščena možnost razmišljanja, proučevanja in razumnega izbiranja med možnostmi.

(6) IZGRADNJA OSEBNOSTI. Večje število pretehtanih možnosti in izbir med le-temi pomaga pri gradnji samostojne osebnosti v smislu načela "vaja dela mojstra".

Lewis za slednja premisleka pravi, da predstavljata bolj primerka površne psihologije iz naslanjača kot pa primera trdnih empiričnih trditev. Prav lahko bi naša razmišljanja lahko vodila tudi v nasprotno smer. Vseeno pa vsled obravnave pomena načela nevtralnosti Millu dopusti njuno uporabo.

Lewis Millov spisek dopolni še z naslednjimi točkami:

(7) TRANSFORMACIJA. Prihodnji rodovi razmišljujočih posameznikov bi lahko napačna mnenja, ki bi jih v sedanjosti utišali, lahko uporabili oziroma preoblikovali in iz njih črpali ideje za rešitev novih problemov.

(8) PATERNALIZEM. Če si nad nekom pokroviteljski in mu ne zaupaš izziva soočenja z mnenjem, ki ga sam misliš utišati, ga s tem užališ in povzročiš škodo.

(9) VARNOSTNO NADZORNA SLUŽBA. Da bi bil pri utišanjih napačnih stališč uspešen, potrebuješ sistem informatorjev in drugih uslužbencev, ta institucija lahko po uspešno opravljenih nalogah postane orodje raznovrstne zlorabe ali pa se preoblikuje v vsesplošno koristno institucijo.

(10) GRAJSKA JEČA. Ta pomeni edini učinkoviti način za utišanje in proučevanje napačnih mnenj.

Tukaj lahko zaključimo Millov nevtralen seznam premislekov, ki naj bi jih upoštevale vse v dilemo med toleranco in netoleranco vpletene strani. V njih so zajeti tako socialni kot individualni premisleki koristi tolerance. Vendar Lewis s tem ni zadovoljen in pravi naslednje:

> "Tako ali drugače, in tudi če sprejmemo Millova psihološka predvidevanja iz naslanjača z vsemi dvomi, ki si jih zaslužijo, še vedno dobimo le nekatere tehtne koristi in slabosti tolerance. To seveda ni dovolj. Mill bo uspešen, če in samo če imajo koristi tolerance večjo težo kot njene slabosti – in to ne upoštevajoč le Millova lastna stališča, ampak tudi glede na stališča tistih, ki jih Mill skuša odtegniti od netolerantnega ravnanja.

[1] Za kratko predstavitev premislekov (1) do (4) glej Mill (1994: 81); za podrobno obravnavo le-teh pa celotno 2. poglavje (Mill, 1994: 49-82), ki ima naslov *O svobodi mišljenja in razpravljanja*.

> Slabost tolerance je, ne pozabimo, da se lahko nevarna mnenja in ravnanja razširijo." (Lewis, 2000: 167)

Torej bo Millov projekt uspešen le, če uspe prepričati vsako od vpletenih strani glede na njena lastna prepričanja in izračune, da je toleranca najboljša možna izbira.

Za podprtje in demonstracijo svoje misli o pravilu nevtralnosti si Lewis izbere figuro inkvizitorja, ki se odloča med toleriranjem in zatrtjem določene herezije. Inkvizitor je razmišljujoč kristjan, niti konzervativen niti liberalen, z iskreno skrbjo za sozemljane. Mill mora nagovoriti njega, uporabiti argumente s svojega seznama, vprašanje pa je, ali ga lahko tudi prepriča?

Inkvizitor se z Millom strinja s splošnim pozivom h koristi, prav tako sprejema vsako točko od (1) do (10) na Millovem spisku. Vseeno pa ga Mill ne prepriča, izračun mu pokaže, da je bolje izbrati zatrtje herezije kakor toleranco. Herezija je namreč nevarna, zastruplja odnos med Bogom in ljudmi, posledica je lahko večno prekletstvo in poguba, kar je vsekakor tudi pravo nasprotje razcveta človeka kot razvijajočega bitja. Hkrati je herezija nalezljiva v smislu, da so posamezniki, ki se nikoli niso srečali z njo, varnejši kakor tisti, ki so bili hereziji izpostavljeni. Inkvizitor tudi verjame, da je lahko dokaj uspešen pri zatiranju oziroma preprečitvi širjenja herezije. Sovraži nasilje, vendar vidi v razcvetu herezije več nasilja in krutosti kot v njenem zatrtju.

Posledica je, da se inkvizitor odloči za netoleranco in Mill izgubi v svojem prepričevanju. Vendar to še ne pomeni, da se poruši vsa utilitaristična misel tolerance, poruši se le pravilo nevtralnosti. Utilitarizmu je še vedno odprta ena od naslednjih poti:

- utilitarist se sploh ne spusti v debato z inkvizitorjem, obravnava ga pač kot utilitarista s preveč nevarnimi pogledi na to, kaj je korist – proti njemu in njemu podobnim se pač *organiziraš in boriš*;
- "*najprej napad, nato debata*" – z organiziranim bojem proti inkvizitorju spremeniš njegove premise oziroma njihovo težo v njegovem argumentu, tako da ga navsezadnje prepričaš, da sprejme toleranco;
- opustiš pravilo nevtralnosti in inkvizitorja poskušaš prepričati glede na njegove nazore, da ima od tolerance večjo korist kot od netolerance; sem spadajo še možnosti spremembe njegovih pogledov na teologijo, lahko ga poskušaš tudi potisniti v smer skepticizma, da se tako vzdrži nekaterih sodb, ki so posledica njegovih teoloških prepričanj.

Milquetoast

Zdi se, kot da bi na neki točki Mill res podpiral tudi skepticizem, vendar je to le videz. Mill noče zapasti v skepticizem in se potem na tak način vzdrževati sodb in delovanja. Skepticizmu in tudi dogmatizmu se najlažje izogneš tako, da postaviš svoje mnenje/prepričanje v sredo svobodne in kritične razprave in ga tako potrdiš:

> "Neomajna navada človeka, da popravlja in dopolnjuje svoje lastno mnenje, primerjajoč ga z mnenjem drugih, je – daleč od tega, da bi vzbujala dvome in omahovanje, ko to mnenje prenašamo v prakso – edina trdna podlaga za to, da se upravičeno zanesemo nanj. Potem ko smo se seznanili z vsem, kar bi nam kdo še lahko razumljivo očital, in smo zavzeli stališče do vseh kritikov – z zavestjo, da smo ugovore in težave iskali, ne pa se jim izmikali, in da nismo upihnili luči, ki bi predmet lahko osvetlila z vseh zornih kotov –, imamo pravico misliti, da je naša sodba boljša od sodbe katere koli druge osebe ali množice oseb, ki niso opravile tega procesa." (Mill, 1994: 53-54)

Mill od nas to tudi zahteva. Na ta način se izogneš tudi predpostavljanja lastne nezmotljivosti. Tudi inkvizitor iz zgornjega primera lahko vstopi v takšno razpravo, vendar ni nujno, da ga le-ta prepriča in se vseeno odloči za zatrtje herezije.

Mogoče se na prvi pogled zdi, da bi edino skeptik in apatik verjela Millovi zgodbi, ker se bi prvemu zdela nevarnost nasprotnega stališča premalo zanesljiva podlaga za določeno dejanje, drugemu pa te nevarnosti herezije sploh niso pomembne. Vendar Lewis trdi, da Mill ne uspe prepričati niti teh dveh. Edina oseba, pri kateri bi Mill s svojim zagovorom tolerance dosegel uspeh, je Caspar Milquetoast kot znan ravnodušnež in prilagodljivec iz stripov.

Milquetoast ima svoja prepričanja, vendar jih omejuje le na svoje privatno življenje. V interakciji z drugimi ljudmi se poskuša kar najbolj izogniti nestrinjanju z njimi. Prepričanja, ki bi vodila v taka nestrinjanja, označi pri sebi kot kontroverzna, ohrani jih kot mnenja, ki pa ne vplivajo na njegove odločitve o njegovem delovanju. Tako se z druge strani približa Millovem pravilu nevtralnosti. Vendar pa se pojavi problem drugačne vrste, saj Milquetoast ni kompetenten utilitarist oziroma zasledovalec koristi. Prvič, sistematično odklanja uporabo celotnega sistema njegovih prepričanj, in drugič, izogiba se kakršnemukoli pretresu mnenj v razpravi. Seveda Mill ne bi bil prav ponosen na takšnega učenca in bi zavrnil tudi takšno upravičevanje tolerance.

Pogodba tolerance

Področja, na katerih se lahko pojavijo nasprotujoča si mnenja, ki jih lahko nasprotujoče si strani druga drugi označita kot nevarna, so:

- religija,
- socialna misel, politika,
- ekologija,
- rasizem, seksizem,
- morala itd.

Povsod so na tehtnici pomembne zadeve, mogoče ne tako ekstremno zapletene kot primer inkvizitorja, pa vendar se lahko pri vsaki vprašamo, ali so koristi z nevtralnega spiska dovolj, da vpletene strani prepričamo v korist tolerance.

Lewis za problem tolerance predlaga rešitev[2], ki je hkrati utilitaristična in kontraktarianistična. Lahko se vrnemo k primeru inkvizitorja in herezije ter si zamislimo, da med obema stališčema vlada približna simetrija moči. Prva najboljša izbira za vsako izmed stališč bi bila, da zatre svojega nasprotnika, hkrati pa je od njega tolerirana. Vendar ta izbira ni na voljo, ker nanjo nasprotnik enostavno ne more pristati. Druga izbira, trdi Lewis, je obojestranska toleranca, zamišljena kot nekakšno ravnotežje, doseženo na podlagi dogovora. In šele kot tretja najboljša izbira se obema stališčema nudi spopad, ki pa je za voljo ravnotežja moči vedno veliko tveganje. Najslabša izbira je seveda nepogojena enostranska toleranca.

Lewis drugi izbiri pravi odločitev za pogodbo o toleranci. Ta se lahko doseže po formalni poti s pogajanji in dogovori. Do nje lahko vodijo tudi enostranske pobude in povabila, ali pa lahko stanje v svetu počasi in postopoma zdrsi v takšen položaj. Vprašamo se lahko, če bi k takšni pogodbi sodila še posebna zagotovila zaupanja in časti, da se bo spoštovala. Vendar bi bilo to, da bi na takšne dodatke pristali utilitaristi, neupravičena zahteva ali pričakovanje, saj le-ti sledijo koristi in ne idejam abstraktne pravice. Vendar je za pogodbo dovolj korist sama, saj jo lahko vzdržuje preko premisleka, da je bolje ostati zavezan pogodbi, kot pa tvegati tudi netoleranco drugih do tebe.

Seveda je s tem Lewis samo nakazal pot utilitarističnega zagovora tolerance. Za zdaj ga je omejil le na primere, kjer je vzpostavljena simetrija moči med vpletenimi stališči. Samo takrat ta stališča vodijo razlogi za toleranco, ki izhajajo iz nevarnosti spopada in koristi, ki jo lahko dosežemo v primeru toleriranja nasprotnika. Čeprav utilitarističen, je takšen zagovor nemillovski, ker se ne ravna po pravilu nevtralnosti. Upoštevan ni nikakršen skupen seznam koristi in slabosti, pač pa je vsaki strani posebej ponujena najboljša izbira. Seveda tudi določeni premisleki, ki jih je Mill uvrstil na svoj seznam, še vedno nosijo svojo in

[2] Podobno zgodbo Lewis pove tudi v svojem članku o akademskih imenovanjih in načinu, kako naj bi potekala. Tudi tukaj je najboljša dosegljiva izbira za vse strani neke vrste "toleranca" oziroma bolje nepoštevanje dejstva o resničnosti/koristi ali neresničnosti/nevarnosti stališč posameznih kandidatov, ki se potegujejo za mesto na oddelku za filozofijo, o spornih vprašanjih. (Lewis, 2002: 76-85)

upoštevanja vredno težo. Lewisu ostaja naloga, da takšno pogodbo o toleranci prenese tudi na primere, v katerih simetrija moči med stališči ni vzpostavljena.

Za zgoraj omenjeno nalogo Lewis poda naslednja dejstva oz. pravila, ki naj bi izhajala iz našega dejanskega življenja in delovanja v družbi, ki se je s pogodbo tolerance zavezala takšni "instituciji tolerance", o kateri je bilo govora na začetku. Gre za spisek, ki je podoben Millovemu oziroma ga dopolnjuje, pa vendar izhaja iz drugačnih izhodišč:

(a) VESELA TOLERANCA. V vsakdanjem življenju lahko toleriramo mnenja, ki se nam zdijo nevarna, pa vendar to še nikakor ne pomeni, da moramo biti zaradi tega veseli in zadovoljni ali da so nam takšna mnenja všeč. Pa vendar se to dogaja do določene meje.

(b) NERAZUMNA TOLERANCA. V življenju pogostokrat takoj izberemo toleranco, ne da bi prej pomislili in preučili možnosti o koristih, ki bi jih naj prinašalo netolerantno ravnanje.

(c) TOLERIRANJE ŠIBKIH. Nagnjeni smo k temu, da v večini primerov toleriramo najšibkejše in jih uvrščamo pod vrednoto raznovrstnosti in pestrosti.

(d) TOLERIRANJE NETOLERANTNIH. Zdi se nesmiselno, da bi se s pogodbo tolerance zavezali tudi nekomu, ki javno razglaša in udejstvuje netoleranco do nas in drugih. Pa vendar se to pogosto dogaja in večina ljudi, ki se zavzema za toleranco, misli, da je tako tudi prav.

(e) TOLERIRANJE POSEBEJ NEVARNIH. V dejanskem življenju pogosto ne upoštevamo razlik med različno nevarnimi stališči in toleriramo tudi najnevarnejša.

Vsi ti premisleki, ki jih Lewis navaja, govore v prid pogodbi o toleranci, čeprav so delno posledica neutilitarnega razmišljanja. Vendar tudi v primeru, da jih pustimo ob strani, še vedno lahko prepričamo čiste utilitariste h koristi pogodbe. V družbi, kot jo poznamo, se prepleta mnogo različnih stališč in mnenj, ki se razlikujejo po svoji moči, položaju, resničnosti in možnosti razvoja. Hkrati s temi se spreminjajo tudi vse okoliščine, ki lahko kakorkoli vplivajo na ta stališča. Vzporedno s tem se lahko pojavljajo mreže medsebojnih pogodb in dogovorov o toleranci, ki znova prerazporedijo razmerja moči. Težava je tudi v tem, da bo za vsako od posameznih frakcij težko slediti vsem zvezam in pogodbam, v katere je vstopila, in tudi drugim, ki so pomembne za njeno odločanje. Lahko pa se zgodi, da se vsi zavežejo k samo eni splošnejši pogodbi, ki bi predpisovala vsesplošno toleranco. Tukaj bi si morali prizadevati tudi za čim manj izjem (šibki, posebej nevarni, netolerantni ...). Koliko teh je še dopustnih, ne moremo določiti vnaprej, ampak mora to pokazati in prinesti izkušnja:

> "Enostavna, skoraj brez izjem in dobro utečena pogodba tolerance lahko sčasoma postane ne samo ovira določeni vrsti ravnanja, temveč duh dobe in družbe same. Če se na koncu vedno odločaš tako, da se slabosti in koristi podrejajo določilom in duhu pogodbe, zakaj bi sploh še mislil na slabosti, ki jih povzroča toleriranje nevarnih mnenj. Na koncu boš toleranten že iz navade, ponosno, veselo in brez misli o slabostih takšnega

> početja. Ravnal se boš, kakor bi bila nevtralna zgodba tudi vsa zgodba o slabostih in koristih. Karkoli si že misliš o škodi, ki jo povzročajo mnenja drugih, boš postavil v oklepaj. Še vedno boš lahko mislil, v določeni sferi svojih razmišljanj, da so določena mnenja napačna in nevarna. Toda če bo pogodba tolerance postala tvoja druga narava, boš težko pojasnil, zakaj naj bi bilo to tudi zadosten razlog za njihovo zatrtje." (Lewis, 2000: 185)

Postavljanje v oklepaj se torej tukaj ravna po utilitarnih razlogih. Zaključimo lahko, da torej velik del utilitarne zgodbe o toleranci in njenem upravičenju ne temelji na pravilu nevtralizma. In da pogodba tolerance zagotavlja največjo korist za vse vpletene strani.

vojko.strahovnikŽkiss.uni-lj.si

DAVID LEWIS ON TOLERANCE

Mill's utilitarian defense of tolerance obeys the rule of neutralism which is build upon a common list of considerations about costs and benefits succeeding the decision for or against tolerance and is valid for all sides involved. Such list is a base for a uniform and non-disjunctive argument for tolerance. In his paper Lewis tries to show that such strategy in most cases can not be succesfull and that we must abandon the use of the rule of neutralism. He himself suggests a mixture of utilitarian and contractarian views on society for the defence of tolerance. His proposal is a treaty of toleration which provides for all sides involved in a certain dispute, achieving as much utility as possible. Such a treaty must also pass the test in the actual social life.

Keywords: tolerance, utilitarianism, rule of neutralism, treaty of toleration.

Literatura:

Lewis, D. (2000). "Mill and Milquetoast". V *Papers in ethics and social philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 159-186.

Lewis, D. (2002). "Akademska imenovanja: čemu ignorirati prednost resničnega stališča?". *Analiza*, 1-2, str. 76-85.

Mill, J. S. (1994). *O svobodi*. Ljubljana: Krtina.

Mill, J. S. (1960). "On Liberty". V *On Liberty / Representative Government / The Subjection of Women*, London: Oxford University Press.

Mill, J. S. (1992). *Utilitarianism*. London: Campbell.